

Technologies ya sika pona kokebisa bato

SIDA ezali eloko ya sika te epayi ya bato. Esali mibu (mvula) tukumisato (30 ans) oyo ba zulunali na mpe bapanzi sango ya molongo (mokili) mobimba bazali kolobela likambo yango kasi yango ezali kotelema te ezali se kokoba mosala na yango ya bobebisi.

Na mobu 2006, 4.3 millions bato ya sika oyo bazui SIDA mpe 2.9 millions bakufi na yango. 95% ya bato bazali na ba mboka ya bozwi moke (pays sous développés), 90% ya bato bayebi te ete bazali na bokono yango ya VIH/SIDA. Kino lelo oyo, kisi (mino) moko te ezwami mpona kobikisa bato oyo bazali na SIDA, kasi na makomi oyo, tokoyekola ndenge nini mangwele, ba microbicides, prophylaxie ya pré-exposition mpe kokatisa ban aya mibali ngenga bikoki ko telemisa bokeyi mbango ya mikolobe ya VIH/SIDA nzinga-nzinga ya mokili.

Kino lelo oyo, manguele ya SIDA ezali te, kasi mwa bisaleli ya boluki luki ezali kokoba. Ata bongo, manguele ya SIDA ezali elikya monene pona bato mikolo ezali koya, kasi ezali na mwa makambo misusu oyo ezali kopekisa yango ekokisama. Kotalisa makila mpe kozwa mino (kisi) ezali molayi mingi mpe talo makasi pene na 230 millions\$. Mpona tango na mosolo, boluki luki ezali kosalema malembe mingi. Ezali na lolenge mosusu na mokili lelo oyo ezali kopesa bato makoki ya kokima zemi.

Microbicides bizali biloko moko oyo bikoki kokutola bopesi VIH mpe STDs misusu. Microbicides bizali biloko lokola poto-poto (gels na écrément). Microbicides moko te ezali lelo kotekama, kasi na mibu mitano tango mosusu ekoki kozwama. Microbicide ekosala lokola epekisemelo ya nzoto pona kobatela cervix. Cervix enyokwamaka, mpo ete ezali eteni se moko ya cellule ya moto.

Ba microbicides, ekozala na mosala ya kotelemela mikolobe misusu ya STD mpe misusu ekoki kopekisa zemi. Ekozala tango moko ya malamumu oyo ekosunga bato. Ekoki kobongisa mpe komatisa bosali bolamu ya nzoto ya mwasi. Nayango, tokanisi ete, microbicides esengeli ezala motuya te mpona esunga bato nyoso bazala na makoki ya kozwa yango. Microbicides bakosalela yango mpona kokutola mabe. Ekosalelama na condom pona kobatela posa mpe kitoko na tango ya

bosangisi nzoto. Baluki luki bayebi nayino te soki ba microbicides oyo bakoki kosalela na nzoto ya basi bizali malamumu ya kotia na nzela na bango tope te. Ezali motuya mpona toyeba yango mpona kobatela mwasi. Microbicides ya nzoto ya mwasi (vaginaux) bakoteka yango mpe ekosalelamba liboso ya microbicides rectaux. Bifelo (murs) ya nzoto ya basi bizali na biteni 40 ya ba cellules, nzoka nde rectum (nzela ya sima ya moto) ezali kaka na efelo moko.

Bomeki ya microbicide ezali kosalema lelo oyo na Amerika ya likolo, Eropa mpe Afrika. Microbicide ya ebandeli ekoki kozala ya 40-60%. Ya mibale ekozala ya 60-80%. Na fevrier 2007, bomeki ya microbicides esukaki na Afrika ya ngele (RSA). Balukiluki balobi ete bakokoba bakolemba te mpe bakolinga te ete babundisa mpe balonga kobebisa mosalaya microbicide lelo to mikolo ezali koya liboso.

Prophylaxes ya pré-exposition bizali diamba kisi ya bokasi ya nzoto pona baye bazali na VIH (antiretroviral). Bamelaka yango mbala moko na mokolo mpona epekisa VIH na nzoto ya moto oyo nano azwi mikolobe yango te. Yango ezali makasi 100% te yango esengeli ezwama mokolo na mokolo. Lelo oyo, kisi yango emekami na mboka Botswana, Ghana na mpe Perou, kasi biyano ekomonana te yambo ya 2008 to 2009.

Bokati ngenga ya mobali ezali moko ya lolenge ya kokutola bopesi VIH. Bomeki ya boluki babengi Orange esalamaki na ndako ya bobokoli bibwele (ferme) na 2005 etalisaki ete bokutoli bopesi VIH epayi ya mibali ezali ya 60% pona bokatami ngenga. Na botali tali, bato ya mayele bamoni ete, na bamboka oyo bokatami ngenga ezali makasi motuya ya mibali oyo bazali na VIH ezali moke.

Bato ya mayele esengeli mpe bayeba ete bizali ya bamboka mpe ya biklezia bindimaka bokati ngenga ya mibali. Bomeki ezali na mboka Kenya mpe Ouganda pona kotala soki mpe bokati ngenga bikutolaka mpe makoki ya bopesi VIH epayi ya bazalani na bango ya Basi, Biyano bikopesama na 2007.

Pona kosukisa, Moko ya lolenge ya kotelemisa bopanzi bokono ya VIH ezali kosilisa herpès (ezalaka na loposo ? ndakisa ya mwa ba pota oyo ebimaka kati-kati ya misapi ya makolo). Na biteni misusu ya Afrika ya loposo moyindo, 70% bazali na herpes. Na Canada, soki tozwi bato 5 to 6, moto moko kati na bango azali na bokono yango ya herpès. Basoda oyo bazalaka kati ya nzoto bakobikisa mpota ya herpès, yango esaka ete bitika bilembo. Soki mikolobe ya VIH ekutani na ya herpes, moto azwi VIH na mbala moko. Yango esengeli koboma mikolobe ya herpès mpona yango ekoki kobenda mikolobe ya VIH.

Bomeki mibale bizali kosalema na Amerika ya ngele, na Afrika mpe na mboka ya Amerika (USA), kotala soki babomi herpes moki ya kokitisa bozwi VIH ezali ekozala boni ? Biyano bikozwama yambo tokoma 2007 to 2008.

Na mibu tuku mibale oyo miwuti koleka, pene na mosolo nyoso pona boluki luki, mipesamaki epayi mikonzi ya mboka (gouvernement) mpe na masanga misusu. Esengeli mpenza makoki misusu emonana na tina ya boluki luki ya ba lolenge ya bozwi VIH misusu oyo biyebani nayino te. Esengeli na biso totelema mpe tolamusa makanisi ya bato ya mayele, bapesi mosolo, bakonzi mpe bato mosusu mpona koluka luka mpe bokebisi na pe bobatelama ya bato na bokono ya VIH.

Translate to lingala by TSHIAMALA mirevcr@yahoo.fr